

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ННМБ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ЗНАНЬ

Павленко Р.І., Остапенко Т.А., Булах С.М.

Національна наукова медична бібліотека України, м. Київ

Abstract. The report considers the work of the National Scientific Medical Library – a powerful research center of libraries of the medical sector aimed at preserving and popularizing the documentary resources of the medical sector in its historical aspect, participation in the Ukrainian nationwide program “Documentary Memory of Ukraine”. Investigating the documentary medical inheritance, NNMBU continues and develops the tradition of preserving the experience of previous generations, national memory of Ukraine.

«Незничимий той народ, що носить за пазухою писані заповіти історії свого народу, бо тільки з такою метрикою набувається признання бути усім рівним із рівними правами»

Павло Пундій, видатний український бібліограф, архівар, член НТШ

Характерною рисою духовного життя суспільства в умовах зростання національної самосвідомості громадян України стали спроби теоретичного осмислення нових явищ у соціально-культурній площині. Опосередковано впливаючи на формування суспільної думки в усіх її аспектах, бібліотеки роблять вагомий внесок у справу національного духовного відродження. Набуває нового значення і конкретизується у ряді наукових розробок одна з базових функцій бібліотек як соціальних інституцій – їх меморіальна функція. Стрімке підвищення інтересу до національної культурної спадщини у всіх сферах суспільного життя чітко окреслює і дослідницькі пріоритети, стимулює історичне спрямування більшості наукових розробок. Нові завдання, що постають перед суспільством, вирішуються і силами

галузових бібліотек, зокрема, медичних, причетних не лише до збереження фізичного, але й духовного здоров'я нації.

У загальній системі сучасних пріоритетів особливого значення набувають вивчення та популяризація документальної спадщини. В рамках програми ЮНЕСКО «Пам'ять світу» (1992р.), яка спрямована на збереження бібліотечних та архівних фондів у різних країнах, ННМБУ як одна з провідних культурно-освітніх установ Києва та потужний науково-дослідницький центр бібліотек медичної галузі, бере участь в українській загальнодержавній програмі «Документальна пам'ять України».

Продовжуючи та розвиваючи споконвічну місію бібліотек як носіїв соціальної пам'яті поколінь, ННМБУ ще на початку 90-х років розробила широкомасштабну програму „Медична україніка як складова частина документальної пам'яті України”, у рамках якої започатковані раніше проекти отримали новий імпульс до розвитку. Програма передбачала цілий комплекс заходів з формування, збереження та популяризації документальних ресурсів медичної галузі в історичному аспекті. Діяльність ННМБУ, спрямована на збереження і примноження базових соціальних цінностей, визначила магістральні напрями у науково-дослідницькій, бібліографічній та видавничій роботі ННМБУ.

Серед завдань програми:

- вивчення української медичної друкованої продукції, створення на її основі реєстру української медичної книги;
- наукове опрацювання книжкових пам'яток з фондів Бібліотеки;
- формування фонду «медичної україніки», видань з дарчими написами та видань з власних колекцій вітчизняних медиків;
- формування національної галузевої бібліографічної бази;
- вивчення та висвітлення історії розвитку мережі медичних бібліотек України (підготовка історичних нарисів);
- розробка медичної біографістики (проведення біографістичних досліджень).

Специфіка цієї, розрахованої на тривалу перспективу

програми, полягає в її багатоаспектності, участі в ній майже всіх функціональних підрозділів ННМБУ та широкого залучення до співпраці бібліотек мережі. Реалізація програми внесла суттєві корективи і в наукові розробки, що тривалий час асоціювались здебільшого з фондовою проблематикою. Завжди залишаючись в полі зору дослідників, вивчення окремих складових фонду головної медичної книгозбірні країни набуло принципово нового звучання. Виступаючи найбільш надійним комунікаційним каналом отримання знань, сьогодні Бібліотека як ніколи зорієнтована на реалізацію своєї місії збереження «національної пам'яті».

Могутній інтелектуальний потенціал всієї медичної галузі – культурно-історичні цінності, що є окрасою провідної медичної книгозбірні України. Іміджеве видання «Віки живуть в старому фоліанті. Скарби Національної наукової медичної бібліотеки України» (2015 р.) – свідчення тому. Це багато ілюстроване видання, підготовлене до 85-ої річниці Бібліотеки, яскраво демонструє унікальне зібрання раритетів, які є свідченням багатовікового досвіду лікарського мистецтва та злету медичної думки, закарбованих в друкованому слові.

В умовах нових реалій почалось відродження української бібліотекознавчої школи, активізація та розширення репертуару бібліотекознавчих досліджень. Значно доповнюють та збагачують загальну палітру бібліотечної України дослідження історії формування системи бібліотечно-інформаційного забезпечення потреб медичної науки і практики. Складовою краєзнавчої медичної спадщини є багатий інтелектуальний та інформаційний потенціал мережі. Виданням першого в історії охорони здоров'я нашої країни анотованого довідника «Медичні бібліотеки України», підготовленого Бібліотекою у 1991р. (у 2009 р. під такою ж назвою вийшов друком поновлений варіант цього без сумніву цінного інформаційно-довідкового видання, де подано відомості про 800 бібліотек галузі) та започатковано планове, скоординоване вивчення історії бібліотек всієї галузі. Результатом наукового аналізу минулого і сучасного бібліотек системи охорони здоров'я, проведеного ННМБУ, є серія нарисів,

присвячених окремим ланкам мережі бібліотек.

Історія розвитку суспільства – це не тільки суха констатація подій і фактів, наукових відкриттів і практичних звершень, а й історія творчого життя та професійної діяльності конкретних особистостей – творців, учасників та свідків історичного процесу. Важливим елементом інформаційного забезпечення медичної галузі в її історичному аспекті є розробка медичної біографістики. Ознакою часу стало активне залучення до цієї відповідальної справи не тільки професійних істориків і науковців-дослідників, а й бібліотечних працівників. В мережі медичних бібліотек накопичено чималий досвід біографічних досліджень. Планову основу цей напрям дослідницької роботи бібліотек отримав на початку 90-х років в рамках програми «Медична україніка як складова частина документальної пам'яті України». З цього часу біографічні дослідження виокремились у самостійний, провідний напрям науково-дослідницької діяльності ННМБУ, яка рік за роком набуває обертів.

Як важливий чинник формування національної самосвідомості та елемент етнічної культури, вітчизняна біографістика посідає чільне місце в інформаційному полі України. Створюючи колективний «портрет» народу, біографістичні видання у своїй сукупності є своєрідною візитною карткою держави.

Послідовно прослідкувати процес становлення і розвитку української медичної науки і практики від найдавніших часів до наших днів через призму творчих біографій представників галузі дозволяє започаткована Національною науковою медичною бібліотекою серія біобібліографічних словників під узагальнюючою назвою „Медицина в Україні». В 1997р. побачив світ перший випуск серії, присвячений видатним лікарям кінця ХУІІ ст. - першої половини ХІХст. Славна когорта талановитих, яскравих особистостей: науковців, дослідників-експериментаторів, лікарів-практиків, земських лікарів достойно представлена наступними виданнями серії, кожний випуск якої – своєрідний літопис галузі, який фіксує величезний документальний зріз і колосальний масив інформації. Матеріали, що вже вийшли друком, а це вже майже 2000 персоналій

(нарисів різного рівня наповнення), яскраво ілюструють як внесок українства у формування та розвиток європейської медичної науки і практики, так і роль представників різних національностей в історії української медицини. Зі сторінок видань ННМБУ постає ціла плеяда велетнів медицини – вчених, що стали гордістю не тільки нашої країни, але й окрасою світової медичної думки. Відтворення історії галузі у всій її багатогранності - це і данина тим, чия діяльність ще не стала предметом серйозних дослідницьких розвідок. Мартиролог представників лікарської професії – чи не єдине сьогодні джерело інформації про лікарів, невідомих широкому медичному загалу.

Ця серія, яка вже стала помітним явищем у галузі біографістики, була нагороджена Почесною відзнакою Української бібліотечної асоціації в 2004 році.

Історичну картину розвитку вітчизняної медицини, представлену у випусках серії «Медицина в Україні», значно доповнюють наукові напрацювання Бібліотеки останніх років. Так, у 2010 році було видано покажчик “Товариство київських лікарів. До 170-ї річниці з дня заснування” і започатковано видання наступної серії “Товариство київських лікарів в персонах”, в якій надруковано 4 покажчики (Лікарська совість м. Києва початку ХХ ст. До 150-річчя від дня народження Теофіла Гавриловича Яновського),

«Караваєв Володимир Опанасович. До 200-річчя від дня народження», «Життя, присвячене людям: до 160-річчя від дня народження Володимира Костянтиновича Високовича», «Образцов Василь Парменович-видатний лікар-науковець світового рівня».

Яскравим віддзеркаленням історії медицини можна вважати зніційовану ННМБУ серію «Славні імена української медичної книги: медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії», присвячену подвижникам бібліотечної справи та медикам, чие життя пов'язане з медичною книгою (Р. Павленко, В. Братусь, Ю. Віленський, Б. Криштопа, Г. Матвєєва, А. Мерков, М. Птуха, Л. Камінський, С. Старченко, Ю. Шанін, Я. Ганіткевич, А. Попов, Ю. Борисенко, Л. Пиріг). Всі ці наукові доробки Бібліотеки разом з аналогічними дослідницькими напрацюваннями медичних

бібліотек мережі є вагомим внеском галузі у вітчизняне бібліотекознавство та історію медицини.

Складовою частиною формування історичної пам'яті є відновлення історичної справедливості, повернення забутих та замовчуваних з різних причин імен наших співвітчизників. Не залишилась осторонь благородної справи і ННМБУ, дослідницькі напрацювання якої за роки незалежності ліквідували деякі прогалини в історії української медицини. Як зазначив славний син України Ярослав Дашкевич: *«...історія української науки минулих століть заповнюється новими іменами, фактами, даними, відомостями, які зумисне намагалися присипати пилом забуття. З'ясувалося, що ця, нібито бездарна нація, дала Україні й світові видатних представників науки, серед них також і медичної».*

У 2011 р. ННМБУ започаткувала видання календаря “Імена в медицині у відгомоні часу”, головною задачею якого є відображення фактографічних і бібліографічних відомостей про ювілеї, які святкуються в поточному році.

З кожним роком палітра наукових розвідок Бібліотеки стає більш розмаїтою, насамперед збагачується репертуар досліджень історичної тематики. Масштабність позапрофесійної діяльності, представлена у дослідницьких розробках Бібліотеки останнього десятиріччя вражає своїм розмахом і свідчить про високий духовний та інтелектуальний рівень найкращих представників лікарського стану. Це яскраво демонструє книга, присвячена великому сину України, талановитому поету, перекладачу, лікарю за фахом – Степану Руданському. Книга, що витримала вже два видання – шана видатній особистості з плеяди тих, хто творив фундамент нашої самобутньої культури.

Бібліотека може пишатися тим, що за словами Юрія Дупленка, доктора медичних наук, професора, історика медицини: «Сьогодні Національна наукова медична бібліотека України є єдиним в країні справжнім повноцінним історико-медичним осередком».

Крім створення власних інформаційних продуктів біобібліографічного характеру, ННМБУ забезпечує інформаційну підтримку

створення галереї представників української медичної еліти різних історичних періодів, представлених у виданнях, що репрезентують нашу країну в світі. Бібліотека все активніше залучається до участі у великих державних наукових розробках.

Досліджуючи документальну медичну спадщину в її історичному аспекті, Національна наукова медична бібліотека України продовжує і розвиває традицію збереження досвіду попередніх поколінь. За словами історика медицини, члена Спілки журналістів України Сергій Старченка: «У дні планетарного пізнання й визнання України ця діяльність Бібліотеки дуже своєчасна, вона утверджує імідж незалежної держави України... Вона допомагає в осягненні нашої самобутньої історії – великої та багатой на складність і тривалість боротьби за волю; історії замовчуваної, фальсифікованої і брутально нищеної, допомагає у написанні історії медицини в Україні».

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ГІГІЄНИ (ЗА РЕТРОСПЕКТИВНИМ АНАЛІЗОМ ОСНОВНИХ ЕТАПІВ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРОФЕСОРА ДОБРОВОЛЬСЬКОГО К.Е)

*Полька Н.С., Стасюк Л.А., Бевз Р.Т., Баранова М.М.,
Швагер О.В.*

**ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва
НАМН України», м. Київ
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
м. Київ**

Abstract. The article gives a retrospective analysis of the life path of Professor Dobrovolsky K.E. The role of the scientist in the construction of a national health care system is traced. From historical distance, the evaluation of the significance of Dobrovolsky's activity as a scientist, a doctor, a citizen is carried out. The retrospective analysis of historical preconditions of hygiene of children and adolescents origin as